

*Денисяк Н. М.,
викладач кафедри цивільного та господарського права і процесу
Інституту національного та міжнародного права
Міжнародного гуманітарного університету*

НОТАРІАЛЬНА ТАЄМНИЦЯ ЯК ОДНА З ВАЖЛИВИХ СКЛАДОВИХ ДІЯЛЬНОСТІ НОТАРІУСА

Анотація. Стаття присвячена вивченню нотаріальної таємниці, яка є однією з важливих складових діяльності нотаріуса і належить до одного з елементів нотаріальної процедури. Аналізується нотаріальна таємниця з декількох боків. У статті розглядаються проблеми реалізації принципу збереження нотаріальної таємниці та віднесення її до професійних таємниць. Вносяться пропозиції щодо заповнення прогалин у питанні охорони нотаріальної таємниці та вдосконалення чинного законодавства про нотаріат, що регулює дане питання.

Ключові слова: нотаріальна таємниця, принцип, нотаріальна наука, нотаріус, професійна таємниця, нотаріальні дії, правовідносини, правова держава, нотаріальна процедура, відповідальність, законодавство, інформація.

Постановка проблеми. Актуальність теми обумовлена тим, що вивчення нотаріальної таємниці є важливим питанням в нотаріальній науці, зокрема, зміни, які вносилися до чинного законодавства щодо регламентації правовідносин у цій сфері.

Метою статті є спроба проаналізувати нотаріальну таємницю, теоретичні та практичні аспекти принципу збереження таємниці нотаріальної дії. Вивчено суть даного принципу, ознаки, місце в системі принципів нотаріального права.

Аналіз останніх досліджень та виокремлення невирішених проблем. Вченими та науковцями у різний час досліджувалися питання нотаріату та нотаріального процесу, серед яких мало місце проблеми дотримання нотаріальної таємниці. Серед дослідників варто назвати таких, як М. Авдюков, С. Пасічник, Л. Радзівська, С. Фурса, В. Аргунов, Ф. Рико, Ж. Рицфоль, Г. Черемних, І. Черемних, А. Єрух, Ю. Козьяков, І. Король, Н. Круковерс, В. Марченко, С. Тертишник, В. Шипітько, М. Рудик та ін.

Викладення основного матеріалу. Одним із завдань сучасної української юридичної науки, нормотворчої діяльності і правозастосовної практики, що пов'язано з утвердженням нових демократичних начал і створенням справжньої правової держави в Україні, є реальне забезпечення і захист прав і свобод людини і громадянина відповідно до принципу рівності всіх перед законом і судом. Відповідно до даного принципу, для деяких категорій громадян передбачається свобода і захист, що враховує умови і характер виконуваних особливих міждержавних, державних і суспільних функцій. Зазначеним громадянам надається рівна з іншими особами свобода і захист, а також додаткові гарантії від незаконних зазіхань приватних осіб і навіть органів держави з метою створення умов, необхідних для виконання покладених на

них обов'язків. Серед таких додаткових гарантій важливе місце належить додержанню нотаріальної таємниці.

Зміни, які були внесені до чинного законодавства, зокрема до Закону України «Про нотаріат» [1], суттєво змінили правове регулювання питання нотаріальної таємниці. З врахуванням цього, актуальність обраної для дослідження теми полягає у розкритті питання нотаріальної таємниці в аспекті чинного законодавства України; окресленні проблемних питань українського законодавства щодо нотаріальної таємниці та шляхів їх вирішення.

Визначальний принцип необхідності захисту особистих таємниць громадян, які довіряються представникам певних професій у зв'язку із здійсненням ними їх професійної діяльності, отримав відповідне вираження в нотаріальному процесуальному праві у формі принципу нотаріальної таємниці.

Одним з важливих елементів є принцип таємниці нотаріальної дії і, одночасно його гарантією, є те, що наслідки протиправного розголошення відомостей, що утворюють нотаріальну таємницю, носять негативний характер і пов'язані з притягненням винного нотаріуса або іншої особи, причетної до вчинення нотаріальної дії, до юридичної відповідальності.

Вимога обмеженості доступу до відомостей, які утворюють нотаріальну таємницю, означає, головним чином, що відомості про факт звернення до нотаріуса, суть і зміст його консультації, відомості про нотаріальну дію, і, як наслідок, документи, які оформлюються в процесі дії або консультації – матеріальні носії конфіденційної, таємної інформації, – не можуть бути розголошені тими, кому в силу їх службового, професійного або іншого обов'язку зазначена інформація стала відома. Іншими словами, збереження таємниці вчиненої нотаріальної дії як принцип нотаріального процесуального права формалізується також як важливіший обов'язок нотаріуса.

Не викликає сумніву факт віднесення нотаріальної таємниці до професійних таємниць. У такому аспекті вона розглядається і в юридичній літературі, а саме – як один із різновидів професійної таємниці. Професійна таємниця визначається як узагальнена назва відомостей (переважно з обмеженим доступом), якими володіє особа у зв'язку з виконанням нею професійної діяльності й розголошення яких заборонено. В Україні такими є відомості, що становлять адвокатську, банківську, лікарську, комерційну, нотаріальну, службову таємницю. І. Король із цього приводу зазначає, що для окремих категорій громадян законодавством встановлений обов'язок зберігати в таємниці певні відомості про громадян, які їм стали відомі у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків, тобто які є професійною (службовою) таємницею. Професійні таємниці – це

таємниці, довірені представникам певних професій, громадянами з метою здійснення (захисту) своїх прав та законних інтересів. На думку М. Рудика, професійна таємниця, являє собою окремий блок інформаційних відносин. Захист від несанкціонованого розповсюдження яких є прямим обов'язком суб'єкта у зв'язку з виконанням професійних функцій. Таким чином, в основі професійної таємниці лежить професійна діяльність особи. Тобто відомості, які становлять предмет професійної таємниці, отримуються особою саме внаслідок здійснення професійної діяльності.

Нотаріальна таємниця є одним з елементів нотаріальної процедури, складовою врегульованого законом порядку, що складається із послідовних дій нотаріуса, спрямованих на досягнення певного правового результату. Правове значення нотаріальної таємниці надзвичайно вагоме, адже воно має безпосередній вплив на вчинення нотаріального провадження та порядок його організації. Дотримання нотаріальної таємниці підкріплює довіру громадян до нотаріату [4].

Нотаріальна таємниця має надзвичайно вагоме значення при здійсненні нотаріального провадження, адже вона підкріплює довіру громадян до нотаріату і є одним із важливих правил діяльності самого нотаріуса, що забезпечує його авторитет.

Особа, якій вперше надається право займатися нотаріальною діяльністю, в управлінні юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій в урочистій обстановці приносить присягу, в якій присягає зберігати професійну таємницю.

Нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, несуть особисту відповідальність за розголошення таємниці вчинюваних нотаріальних дій. Дотримання нотаріальної таємниці підкріплює довіру громадян до нотаріату [2, с. 78].

У літературі під нотаріальною таємницею розуміють відомості конфіденційного характеру про людину, яка звернулася в нотаріальну контору, про вид наданих їй послуг, зміст документів, третіх осіб тощо і про які стало відомо державному чи приватному нотаріусу, а також службовим особам, які здійснюють нотаріальні дії. Такі відомості підлягають розголошенню лише в прямо передбачених законодавством випадках і певному колу осіб [3, с. 11].

Нотаріальна таємниця належить до одного із елементів нотаріальної процедури. Тобто, нотаріальна таємниця є елементом врегульованого законом порядку, що складається із послідовних дій нотаріуса, спрямованих на досягнення певного правового результату.

Відповідно до частин 2 та 3 ст. 8 Закону України «Про нотаріат», обов'язок зберігати нотаріальну таємницю покладається на:

- нотаріуса,
- посадових осіб органів місцевого самоврядування (у випадку вчинення цими особами нотаріальних дій);
- консульські установи та дипломатичні представництва України (у випадку вчинення нотаріальних дій);
- головних лікарів, їх заступників з медичної частини або чергових лікарів лікарень, госпіталів, інших стаціонарних закладів охорони здоров'я, будинків для осіб похилого віку та інвалідів, начальників госпіталів, директорів або головних лікарів будинків для осіб похилого віку та інвалідів (у випадку вчинення нотаріальної дії);

– капітанів морських, річкових суден, що ходять під прапором України (у випадку вчинення нотаріальної дії);

– начальників пошукових або інших експедицій (у випадку вчинення нотаріальної дії);

– командирів (начальників) військових частин, з'єднань, установ, військово-навчальних закладів (у випадку вчинення нотаріальної дії);

– начальників установ виконання покарань (у випадку вчинення нотаріальної дії);

– начальників слідчих ізоляторів (у випадку вчинення нотаріальної дії);

– стажиста нотаріуса;

– осіб, яким про вчинені нотаріальні дії стало відомо у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків чи іншої роботи;

– осіб, залучених для вчинення нотаріальних дій як свідки;

– інших осіб, яким стали відомі відомості, що становлять предмет нотаріальної таємниці.

З наведеного випливає, що обов'язок зберігати нотаріальну таємницю поширюється на будь-яких осіб, яким стала відома відповідна інформація. У частині 2 ст. 8 Закону України «Про нотаріат» встановлено обов'язок зберігати нотаріальну таємницю, навіть якщо діяльність особи обмежується наданням правової допомоги чи ознайомленням з документами і нотаріальна дія або дія, яка прирівнюється до нотаріальної, не вчинялась.

Отже, після звернення за вчиненням нотаріальної дії обов'язок зберігати нотаріальну таємницю виникає у будь-яких осіб, яким стала відома інформація, що становить предмет нотаріальної таємниці.

Правове значення нотаріальної таємниці є надзвичайно вагомим. Нотаріальна таємниця має безпосередній вплив на вчинення нотаріального провадження та порядок його організації [4]. Дотримання нотаріальної таємниці підкріплює довіру громадян до нотаріату [5].

Нотаріальну таємницю потрібно розглядати з двох боків. З одного боку, ця таємниця особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії (мотив звернення та сам факт звернення особи до нотаріуса; надані для дослідження документи; досягнутий після звернення до нотаріуса результат; відомості про особисте життя особи тощо). З іншого боку, це таємниця нотаріуса як фахівця (відомості про надані поради, консультації тощо). Важливими є обидві характеристики поняття таємниці вчинення нотаріальних дій, обидві повинні бути законодавчо закріплені.

На нашу думку, існує необхідність у комплексному закріпленні поняття нотаріальної таємниці у Законі України «Про нотаріат». Це зумовлено такими факторами: 1) встановленням кола осіб, які мають доступ до відомостей, що становлять нотаріальну таємницю; 2) закріпленням процедури (порядку) розкриття відомостей, що становлять предмет нотаріальної таємниці; 3) встановленням строку для розкриття таких відомостей; 4) закріпленням відповідальності за порушення нотаріальної таємниці; 5) іншими заходами (наприклад, п. 2 ч. 1 ст. 51 Цивільного процесуального кодексу України).

Нотаріус не має права давати свідчення в якості свідка щодо відомостей, які становлять нотаріальну таємницю, крім випадків, коли цього вимагають особи, за дорученням яких або щодо яких вчинялися нотаріальні дії. Законодавцем не зазначено, як саме повинна бути виражена така

вимога. Вбачається за необхідне доповнити, що нотаріус залучається в якості свідка у випадку письмової вимоги до нього осіб, за дорученням яких або щодо яких вчинялися нотаріальні дії.

Відповідальність за розголошення нотаріальної таємниці несуть всі особи, яким стали відомими відомості, що становлять предмет нотаріальної таємниці. Особи, винні в порушенні нотаріальної таємниці, несуть відповідальність у порядку, встановленому законом. Закон України «Про нотаріат» питання відповідальності за розголошення нотаріальної таємниці врегулює нечітко, оскільки містить відсилочну норму. Так, винні особи у порушенні нотаріальної таємниці несуть відповідальність у встановленому законом порядку. Водночас на сьогодні відсутній закон, який би чітко врегулював питання відповідальності за розголошення нотаріальної таємниці. Питання відповідальності винних осіб можна розглядати, керуючись загальними нормами українського законодавства.

Порушення нотаріусом таємниці вчинення нотаріальних дій є підставою для анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю згідно статті 12 Закону України «Про нотаріат».

Додержання таємниці нотаріальних дій полягає в тому, що нотаріальні дії належить виконувати виключно в присутності зацікавленої особи (або осіб), і лише у випадку необхідності – в присутності тих, хто їм допомагає (представників, перекладачів, громадян, які підписують документи за хворих або неписьменних та ін.). Ніхто зі сторонніх осіб не повинен спостерігати за ходом нотаріальної процедури. Цю вимогу нотаріус зобов'язаний виконувати незалежно від того, здійснює він нотаріальну дію в приміщенні контори чи за її межами. Відповідно, учасники нотаріального процесу мають право наполягати на створенні умов, які виключать розголошення відомостей, які вони збираються тримати в секреті [6].

Нотаріус має право розголосити таємницю вчиненої нотаріальної дії з підстав і в порядку, передбаченому законом. В іншому разі його дії можуть бути підставою для відповідальності, насамперед дисциплінарної. Таємниця вчиненої нотаріальної дії охоплює інформацію: про осіб, що звернулися за вчиненням нотаріальної дії, про осіб, щодо яких вчинено нотаріальну дію; про зміст нотаріальної дії; про розмір плати за вчинення нотаріальної дії; про усні та письмові консультації з приводу нотаріальних дій; про факт звернення з проханням про вчинення нотаріальної дії.

Ця інформація може бути розголошена за таких умов:

1) додержання письмової форми звернення. Інформація може бути надана лише на письмову вимогу. Письмова вимога – це офіційне письмове звернення особи з вимогою надати інформацію або документи про вчинені нотаріальні дії. Звернення викладається на бланку установи і підписується уповноваженою особою, як правило, керівником. Вимога має стосуватися конкретної справи. У літературі висловлена думка, що вимога про надання документів має оформлятися відповідним актом: постановою слідчого, ухвалою суду.

2) надходження вимоги від органу, передбаченого законом. Така вимога може бути заявлена судом, господарським судом, прокуратурою, органом дізнання і слідства. Інші органи та особи (адвокати, родичі, друзі, депутати, комісії, комітети тощо) не мають права вимагати надання інформації, що становить нотаріальну таємницю.

Висновки. Обов'язок зберігати таємницю вчинення нотаріальних дій є основою діяльності нотаріуса й запобігає можливості настання несприятливих наслідків у разі розголошення таємниці. У зв'язку з цим важливим є законодавче заповнення прогалин у питанні охорони нотаріальної таємниці.

Таким чином, реалізація принципу збереження нотаріальної таємниці серед іншого дозволяє проявити практичну дієвість нотаріату як публічно-правового інституту. І дієвість ця полягає, головним чином, в існуванні незалежного, розвинутого нотаріату, та повноцінному ефективному його функціонуванні.

Література:

1. Закон України «Про нотаріат» // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39. – Ст. 383.
2. Фурса С.Я. Нотаріальний процес: Теоретичні основи. – К. : Істина, 2002. – С. 188.
3. Правовые основы нотариальной деятельности : учебное пособие / Под ред. В. Н. Аргунова. – М. : БЕК, 1994. – 287 с.
4. Устименко Н.В. Таємниця особистого життя людини та їх цивільно-правова охорона : автореф. дис. ... кан. юрид. наук, Харків.
5. Фурса С.Я., Нотаріат в Україні. Теорія і практика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К. : А.С.К., 2001. – С. 216.
6. Фурса С.Я., Фурса С.І. Нотаріат в Україні. Загальна частина. – К. : Вентурі, 1999. – С. 54.
7. Марченко В. Таємниця здійснення нотаріальних дій. Відповідальність за її порушення // Юридический журнал. 2002. – № 1. – С. 35.

Денисяк Н. Н. Нотариальная тайна как одна из важных составляющих деятельности нотариуса

Анотація. Стаття посвящена изучению нотариальной тайны, которая является одной из важных составляющих деятельности нотариуса и относится к одному из элементов нотариальной процедуры. Анализируется нотариальная тайна с нескольких сторон. В статье рассматриваются проблемы реализации принципа сбережения нотариальной тайны и отнесения её к профессиональным тайнам. Вносятся предложения по заполнению пробелов в вопросе охраны нотариальной тайны и усовершенствования действующего законодательства о нотариате, регулирующего данный вопрос.

Ключевые слова: нотариальная тайна, принцип, нотариальная наука, нотариус, профессиональная тайна, нотариальные действия, правоотношения, правовое государство, нотариальная процедура, ответственность, законодательство, информация.

Denisyak N. Notary secret as an important component of notary

Summary. This article is devoted to the study of the mysteries of the notary, which is an important component of a notary and belongs to the unition of the elements of the notary procedures. We analyze notarial secret from multiple sides. This paper addresses the problem of the principle of collection notary secrets and mysteries of this assignment to professional secrecy. The propositions on filling gaps in the protection and secrecy of notarial improve existing legislation on notaries regulating this issue.

Key words: justice mystery, principle, science notary, notary, professional secrecy, notarial acts, relationship, rule of law, notarial procedures, responsibilities, legislation, information.